

ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТУХАЙ АНХДАГЧ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Монгол Улс хүн амын бүтцийн хувьд 37,1 хувийг хүүхэд, залуучууд эзэлдэг харьцангуй залуу иргэдтэй улс орон юм. Тийм ч учраас хүүхдийн эрх, хамгааллын асуудалд бодлогын түвшинд анхаарч, хууль эрх зүйн орчныг тогтмол шинэчилж ирсэн хэдий ч “Бодлого хөтөлбөр, хууль тогтоомж боловсруулан хэрэгжүүлэхдээ хүүхдийн хөгжих, оролцох эрхийг бүрэн ойлгож хэрэгжүүлдэггүй, хүүхдийг хамгаалах субъект гэж харах хандлага давамгайлж байна гэж” судлаачид дүгнэжээ. Цаашид дэлхийн хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулан хүүхдийн хөгжлийн асуудлыг бие даасан байдлаар авч үзэх нийгэм цаг үеийн хэрэгцээ шаардлага үүсээд байна. Эх оронч үзэлтэй, амьдрах ухаанд суралцсан, авьяас чадвараа нээн хөгжүүлсэн, эрхээ хамгаалж чаддаг хөгжсөн монгол хүүхдийг төлөвшүүлэхэд төрийн бодлого, дэмжлэг чухал юм. Тиймээс эх орны ирээдүй хойч, хүүхэд багачуудын хөгжил, оролцоог дэмжих хууль, эрх зүйн орчин, санхүүжилтийн тогтолцоог олон улсын сайн туршлагад тулгуурлан боловсронгуй болгох дараах хууль зүйн үндэслэл, практик шаардлага үүсээд байна.

1.1 Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улс НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн конвенцод 1990 онд нэгдэн орж соёрхон баталсан бөгөөд 2016 онд Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийг баталж, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг 2024 онд шинэчлэн найруулан баталсан.

Эдгээр нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Гэр бүлийн тухай, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Боловсролын ерөнхий хууль, Эрүүл мэндийн тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль болон дээрх хуулиудтай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн хамт хүүхдийн эрхийн хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж байна. Ийнхүү Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц Монгол Улсын хууль тогтоомжид тусгалаа олон хэрэгжиж ирсэн.

Мөн 2016 онд батлагдсан Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд уг заалтуудыг тусгасан бөгөөд эдгээр гурван хууль нь эмэгтэйчүүд, хүүхдийн эрхийн цогц хамгаалалт болно гэж зорьсон. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль (2016) -д эрхийн талаарх өргөн хүрээний ойлголтыг тодорхойлж, үүрэг хүлээгчдийн хууль ёсны үүрэг хариуцлагыг голчлон хөндсөн бол Хүүхэд хамгааллын тухай хууль хүүхдийг үл хайхрах, хүчирхийлэх, мөлжих зэрэг бүх хэлбэрийн хүчирхийллээс хамгаалахад чиглэсэн болно.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулиар хүүхдийн хөгжих эрхийг тодорхойлсон боловч хангах, дэмжих зохицуулалт дутмаг, тунхагийн шинжтэй байсан. Харин 2024 оны нэмэлт өөрчлөлтөөр энэ чиглэлд хэд хэдэн зүйл,

заалт нэмэгдсэн нь хүүхдийн хөгжлийг дэмжих бодлогын суурь үндэслэл болох боломжтой байна. Тухайлбал, хүүхдийн эрхийн үндсэн зарчимд хоёр хэсэг нэмсэн нь хүүхдийн хөгжлийн тухай байна. Үүнд:

- Хүүхдийг бие махбод, танин мэдэхүй, нийгэмшихүйн хувьд жигд хөгжих боломжийг хангах;
- Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээ нь хүүхдийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн байх зэрэг болно.

Мөн Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд хүүхдийн хөгжих эрхийг “Хүүхдийн бие махбод, оюун санаа, ой ухаан, сэтгэц, зан байдал, харилцаанд гарч байгаа ахиц өөрчлөлтийг хүүхдийн хөгжил гэж үзнэ” гэж тодорхойлсон. Энэ хүрээнд дараах долоон эрхийг заасан байна. Үүнд:

1. Хүүхэд бага, суурь, бүрэн дунд боловсролыг үнэ төлбөргүй эзэмших;
2. Хүүхэд төрөлх хэл, бичиг үсэг, ёс заншил, түүх соёлын уламжлалыг өвлөн эзэмших;
3. Хүүхэд оюун ухаан, авьяас билэг, бие бялдар, ур чадвараа хөгжүүлэхэд төрөөс дэмжлэг авах;
4. Хүүхэд шашин шүтэх, эс шүтэх;
5. Хүүхэд чөлөөтэй бодож сэтгэх, өөрөө эсхүл бусдаар дамжуулан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, мэдээлэл хайх, хүлээн авах;
6. Хүүхэд гэр бүл, нийгмийн орчинд өөрийгөө хөгжүүлэх.
7. Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээнд хамрагдах эрхтэй байхаар заасан.

Түүнчлэн “Хүүхэд хөгжих эрхээ амралт, чөлөөт цагаараа тоглож наадах, хүүхдийн зуслан, сувилалд амарч сувилуулах, өөрийн хүсэл сонирхлын дагуу уралдаан тэмцээн, хөгжлийн хөтөлбөр, дугуйлан секц, бүлэг, клубт хамрагдах, хөгжлийн төв, ордонд суралцах зэрэг хэлбэрээр эдэлнэ” хэмээн тусгасан. Энэ нь хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээний хэлбэрүүдийг тодорхойлж бодлого стандартыг батлах, санхүүгийн хөшүүргийг бий болгох үүргийг Засгийн газрын үүрэг байхаар зүйл заалтуудаас харагдаж байна. Үүнд:

- Эрүүл мэнд, спорт, боловсрол, соёл урлаг болон нийгмийн бусад үйлчилгээ нь хүүхдийн хөгжлийг дэмжсэн байна.
- Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага үйлчилгээний бодлого, хөтөлбөртэй байх бөгөөд эрх бүхий этгээдээс баталсан хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээний стандартыг мөрдөж ажиллана.
- Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээг санхүүжүүлэх аргачлал, үйлчилгээний зардлын нормативыг хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн, боловсролын болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална гэсэн зэрэг болно.

Тус хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1.10 дах заалтад “Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хамруулахад шаардагдах зардлыг жил бүрийн төсөвт тусгаж, батлуулах арга хэмжээ авах” гэж заасан.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга мөн л 2024 онд батлагдсан. Хүүхэд хамгааллын үндэсний тогтолцоо, хүүхэд хамгаалалд оролцогч

талуудын эрх, үүргийг тодорхойлох, хүүхдийг эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хүүхдэд шаардлагатай тусламж, үйлчилгээг үзүүлэх замаар хүүхдийн аюулгүй байдал, хүүхдийн хамгаалуулах эрх, хүүхдийн сайн сайхан байдлыг хангахад энэхүү хуулийн зорилго нь оршино.

Тус хуульд "Хүүхдийн сайн сайхан байдал" гэх ойлголтын салшгүй нэг хэсгийг "Хүүхдийн хөгжлийг дэмжсэн орчин нөхцөл" гэж тодорхойлж, хүүхэд хамгааллын тогтолцооны удирдлага, зохион байгуулалтыг голлон хэрэгжүүлэгч нь Засгийн газар байх бөгөөд "Хүүхэд хамгааллын хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах, Монгол Улсын урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт хүүхдийн эрх, хүүхдийн сайн сайхан байдлыг хангах талаар хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, арга хэмжээг тусгах, хүүхэд хамгааллыг тогтвортой санхүүжилтээр хангах үүрэгтэй" байхаар заасан. Тиймээс Засгийн газар нь хүүхдийн хөгжлийг дэмжсэн орчин нөхцөлийг бий болгох бодлогын арга хэмжээ авч, тогтвортой санхүүжилтээр хангах үүрэгтэй байхаар хуульчилсан боловч энэ чиглэлээрх бодлого, үйл ажиллагаа дутмаг хэвээр байна.

Мөн 6-18 хүртэлх насны хүүхдийн хөгжил, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх чиглэлээр бодлогын шинжтэй үйл ажиллагаа бодитоор хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлоогүй бөгөөд боловсролын үйл ажиллагааны нэг төрөл болгон хууль тогтоомжид ерөнхий байдлаар тусгасан. Гэвч түүний хэрэгжилтийг хангах арга замыг тодорхой болгоогүй орхигдуулсан байна. Түүнчлэн Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 28.1 дэх хэсэгт "Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, үнэлэх тэдэнд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн бусад үйлчилгээг гэр бүл, хамт олонд нь түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх, хүүхдийн хөгжлийн төвийг байгуулан, хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхдэд тусгай хөтөлбөрийн дагуу үйлчилгээ үзүүлэхийг төрөөс" дэмжинэ гэж тусгасан. Гэсэн хэдий ч хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа явуулдаг сургалтын болон хөгжүүлэх төвүүдийн барилга байгууламж, орчин нөхцөл хүртээмжгүйн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хамрагдалт бага байсаар байна.

Эдгээр бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангахад хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тэр дундаа хүүхдийн оролцоонд суурилсан хөгжлийг дэмжих, нас насанд нь тохирсон хөгжлийн үйл ажиллагаанд хөгжлийн ялгаатай байдал, олон янз байдлыг харгалзан үзэж тэгш хамруулах, үүнтэй уялдаатайгаар хот ба хөдөөгийн ялгааг арилгах, багш, хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх зэрэг олон асуудал шийдэл хүлээж байна. Иймд дан ганц салбарын бодлогоор бус салбар дундын уялдаа холбоог хангасан, улс орон даяар хэрэгжих хууль зүйн цогц зохицуулалтаар сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролоос гадуурх хөгжлийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээг төрийн бодлогоор дэмжиж, хүүхдийн хөгжилд чиглэсэн төрийн үүрэг, байгууллагын хариуцлага, санхүүжилтийн тогтолцоог тодорхой болгох шаардлагатай байна.

Нөгөөтэйгүүр, өнөөгийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Гэр бүлийн тухай хууль, Боловсролын тухай хууль, Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хууль болон хүүхдэд зориулсан төсөв хөрөнгийн дийлэнх нь өнөөгийн нийгмийн ядуурал, нийгэмд гарч буй элдэв сөрөг

үзэгдлээс үүдэн хүүхдийн эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс сэргийлэх, эрсдэлтэй нөхцөл байдалд байгаа хүүхдийг хамгаалах зэрэг үйл ажиллагаанд чиглэжээ.

Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын ирээдүй болсон хүүхдүүдээ хөгжил төлөвшлийн үед нь ирээдүйн хувь хүн болж өсөж хөгжих боломжийг төрийн бодлого болон санхүүжилтээр дэмжих эрх зүйн зохицуулалт орхигдож иржээ. Цаашид хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тухайлсан бодлого тэр дундаа хүүхдийн бие бялдар, авьяас чадварыг нь хөгжүүлэх, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэхэд чиглэсэн хүүхдийн сонирхолд тулгуурласан хичээлээс гадуурх хөгжлийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан ирээдүйн бие хүн болж төлөвшихөд төрөөс үзүүлэх бодлогын дэмжлэгийг бие даасан хууль, санхүүжилт, хэрэгжилтийн механизмаар зохицуулах хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна.

1.2 Практик шаардлага

Бүх шатны боловсролын чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтэд нийцсэн мэргэжлийн болон техникийн боловсрол олгох чиглэлээр салбарт зарцуулах санхүүжилтийг нэмэгдүүлж 2024 онд ДНБ-ий 5.7 хувьд хүргэлээ. Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын салбарт гүйцэтгэлийн үр дүнд суурилсан санхүүжилтийн тогтолцоог бүрэн хэрэгжүүлж, 2024 онд боловсролын салбарт зарцуулах төсөв улсын төсвийн нийт зарлагын 13.7 хувьд хүрсэн бөгөөд Боловсролын салбарын төсвийн улсын нийт төсөвт эзлэх хувь 19.6 хувь болж өссөн. Гэвч НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрөөс /НҮБХХ/ жил бүр гаргадаг хүний хөгжлийн индексээр 2025 оны байдлаар дэлхийн 193 орноос 104-т жагсаж байна.¹

Мөн Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ/ OECD) 3 жил тутам Боловсролын олон улсын чанарын үнэлгээ- Programme for International Student Assessment (PISA) тайлангийн хамгийн сүүлийн буюу 2022 оны байдлаар 81 улсаас 51-т жагсаж байгаа² нь манай улс хүний хөгжил, хүүхдүүдийн боловсролын үзүүлэлтээр дэлхийд дунджаас доогуур үзүүлэлттэй байгааг харуулж байна.

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан судалгаагаар 2020-2024 оны байдлаар хүүхэд оролцсон гэмт хэрэг 811-ээс 1373, насанд хүрээгүй хүүхэд гэмт хэргийн хохирогч болсон үзүүлэлт 1101-аас 2413 болж тус тус нэмэгдсэнийг дурджээ. Насанд хүрээгүй хүүхэд гэмт хэрэг үйлдэх, гэмт хэргийн хохирогч болж байгаа нь нийгэм, эдийн засгийн олон хүчин зүйлээс шалтгааж байгаагаас гадна хүүхдийн хичээлээс гадуур өөрийгөө хөгжүүлэх, цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх нөхцөл боломж дутмаг байгаатай холбоотой юм.

Хүүхэд завтай, зорилгогүй, хяналтгүй үед өөрийгөө батлах, сониуч зангаа хангах, нөлөө бүхий бүлэгт багтах хүсэлд хөтлөгддөг. Энэ нь сөрөг бүлэглэл, хорт зуршил, гэмт хэрэг рүү татагдах үндэс болдог. НҮБ-ын Хүүхдийн сан (UNICEF), НҮБХХ (UNDP) зэрэг байгууллагын тайлангуудаас харахад, чөлөөт цагийн аюулгүй, бүтээлч орчин дутмаг бүс нутагт хүүхдийн гэмт хэрэгт холбогдох, хохирогч болох үзэгдэл 2-3 дахин өндөр байгааг тогтоосон.

---

¹ Human development report 2025-UNDP

² PISA report 2022

Хичээлээс гадуурх дугуйлан сургалтад хамрагдах нь хүүхдийн хөгжилд нэн чухал төдийгүй энэ төрлийн үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд төрийн бодлого дэмжлэг чухал болохыг судалгааны үр дүнгүүд харуулж байна.

Тухайлбал, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын захиалгаар 2019 онд хийгдсэн “Хичээлээс гадуурх сонгон, секц, дугуйлангийн үйл ажиллагаа, сургалтын чанар хүртээмж, нөхцөл байдал” судалгааны тайланд “Боловсролын чанараар тэргүүлдэг улс, орнууд сургалтын хөтөлбөрийг илүү үр өгөөжтэй, сонирхолтой байлгах зорилгоор сурагчдадаа зөвхөн сургуулийн хүрээнд мэдлэг олгоод зогсохгүй, олон төрлийн сургуулиас гадуурх үйл ажиллагааг санал болгодог. Сургуулиас гадуурх үйл ажиллагаа нь нэмэлт мэдлэг олгохоос гадна харилцаа хандлага, бүтээлч байдал, бие даах байдал, багаар ажиллах гэх мэт амьдралд хэрэгцээт үр чадваруудыг бий болгодог” хэмээн онцолсон байна.

Мөн уг судлаачид “Орчин үеийн хүүхдүүдийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн харилцааны үр чадвар, хувь хүний хөгжил рүү чиглэсэн клубууд дутагдалтай буюу Монгол Улсад хичээллэж буй хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны төрлийг зайлшгүй өөрчлөх, сайжруулах хэрэгцээ, шаардлага үүссэн” дүгнэжээ.

Түүнчлэн “Дугуйлан секцэд ямар нэг байдлаар улсын төсвөөс дэмжлэг, санхүүжилт байдаггүй учраас тогтвортой, үр дүнтэй байлгах тал дээр хяналт тавихад нарийн төвөгтэй байж болох талтай гэж үзэж байна” гэсэн нь хууль эрх зүй орчны шинэчлэл хэрэгтэйг харуулж байна.

Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төслийн хүрээнд зорилтот бүлэг нь 3-18 насны хүүхэд байна гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Учир нь Монгол Улс сургуулийн өмнөх насны буюу бага насны хүүхдийн цогц хөгжлийн бодлогыг тодорхойлсон бөгөөд арга зүй, тогтолцоо, механизмыг ялгаатай зохицуулах ёстой насны бүлгүүд юм. Энэ хүрээнд 2023 онд Боловсрол, шинжлэх ухаан, Эрүүл мэнд, Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын сайд нарын хамтарсан тушаалаар Бага насны хүүхдийн цогц хөгжлийг дэмжих арга хэмжээ (2023-2026) болон уг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний баримт бодлогын баримт бичгүүдийг баталсан.

Тус бодлого нь хүүхэд бүр эрүүл, аз жаргалтай өсөж, хөгжих тэгш боломж, нөхцөлийг бүрдүүлж, тэдний ирээдүйн амьдралын чанарыг сайжруулахын тулд цогц хөгжлийг дэмжих үйлчилгээний үр ашигтай, нэгдмэл тогтолцоо бүрдүүлэх, Гэр бүл, олон нийтэд суурилсан хүүхдийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээг хөгжүүлэх, бага насны хүүхдийн хөгжлийг дэмжих хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх, бага насны хүүхдийн цогц хөгжлийн салбар дундын мэдээллийн санд суурилсан хяналтыг бий болгох зорилготой байна.

3-18 хүртэлх насны хүүхдийн хөгжил, тэдгээрийг цаг заваа зөв боловсон өнгөрүүлэх чиглэлээр тодорхой бодлогын шинжтэй үйл ажиллагаа бодитоор хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлоогүй бөгөөд Боловсролын үйл ажиллагааны нэг төрөл болгон хууль тогтоомжид ерөнхий байдлаар тусгасан боловч түүнийг хэрэгжилтийг нь хангах арга замыг тодорхой болгоогүй орхигдуулсан байна.

Тухайлбал, Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулийн 20.10-т “Суралцагчийн суралцах үйл ажиллагаа, хөгжил төлөвшлийг дэмжих, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгоход чиглэсэн хичээлээс гадуурх сургалт, үйл

ажиллагаа нь ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагааны салшгүй хэсэг байна.”, мөн хуулийн 20.16. “Энэ хуулийн 20.10-т заасан хичээлээс гадуурх сургалт, үйл ажиллагааны үлгэрчилсэн хөтөлбөрийг боловсролын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална” гэж тусгасан.

Боловсролын чиглэлээр хэрэгжүүлж байгаа бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан байдлыг дурдвал Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2020 оны 10 сарын 9-ний өдрий А/96 тушаалаар батлагдсан Боловсролын салбарын хөгжлийн дунд хугацааны төлөвлөгөө/2021-2030/-нд “Монгол Улсын иргэний хөгжлийн хэрэгцээг хангахуйц чанартай, нээлттэй, тэгш хүртээмжтэй, уян хатан боловсролын үйлчилгээнд тулгуурлан мэдлэгт суурилсан нийгэм болон дижитал технологийн эринд ажиллаж амьдрах нийгмийн идэвхтэй оролцоо бүхий, тасралтгүй хөгжих чадамжтай иргэнийг цогцоор нь хөгжүүлэх” гэсэн зорилгыг дэвшүүлсэн. Хүн амын өсөлт, боловсролын үйлчилгээний тэгш хүртээмжтэй уялдуулан сургуулийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, нээлттэй боловсролын үйлчилгээний төрлийг өргөжүүлж, сургалтын тохируулгат орчныг бий болгох зорилготой байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2024 оны 4 дүгээр сарын 24-ны өдрийн 176 дугаар тогтоолоор баталсан Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн үзэл баримтлалд сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулахад “Хамтын ажиллагаанд суурилсан байх - Суралцагч болон багшийг аюулгүй, таатай орчинд сурч хөгжих, ажиллах нөхцөлөөр хангах, сургалтын дэвшилтэт технологи, тоног төхөөрөмж, хэрэгсэл ашиглах боломжийг бүрдүүлэх, сургалтын үйл ажиллагааг чанартай зохион байгуулахад төр, хувийн хэвшил, олон нийтийн оролцоог хангах” зарчмыг баримтална.

- Суралцагчийн хөгжлийг дэмжсэн сургалтаас гадуурх үйл ажиллагааг жишээ, удирдамжтайгаар санал болгосон байх;
- Суралцагч баяр баясгалантай, амар амгалан сурч хөгжих тэгш, хүртээмжтэй, аюулгүй орчныг төр, төрийн бус байгууллага, олон нийтийн оролцоонд суурилж, бүрдүүлнэ;
- Суралцагчийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн тоглоом наадгай, сургалтын материал, хэрэглэгдэхүүний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ гэжээ.

Сургалтын хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч болон төр, төрийн бус байгууллага, олон нийтийн түншлэлийг эрхэмлэнэ. Үүнд:

- Сургууль, эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчдийн хамтарч ажиллах боломжийг бий болгох, үүрэг, хариуцлага, дэмжлэгийг нэмэгдүүлнэ;
- Төр, төрийн бус байгууллага, олон нийтийн зүгээс сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хэрэгжүүлэхтэй холбоотой шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэх, идэвхтэй, бүтээлч хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлнэ гэсэн зорилгыг тавьсан байна.

Мөн “Хичээлээс гадуурх сургалтын ажлын үлгэрчилсэн хөтөлбөр”-ийг 2022 оны 8 сарын 17-ны өдрийн А/288 БСШУ-ны сайдын тушаалаар баталсан боловч зөвхөн сургууль дээр хэрэгжүүлэх байдлаар мөн хэт ерөнхий байдалтай байна. Дээр дурдсанчлан сургуулийн орчинд хүүхдийг хичээлээс гадуурх байдлаар

хөгжих асуудлыг боловсролын хууль, бодлогын баримт бичигт тусгасан боловч түүний хэрэгжилтийг хангах зохицуулалт, механизмыг нь тодорхойгүй орхисон байна. Хэдийгээр сургалтын орчин болон багш нарт нь даалгасан боловч түүнийг хэрэгжүүлэх боломжгүй нөхцөл байдалтай байна. Учир нь мэргэжлийн багшийн хангалт 2023-2024 оны хичээлийн жилд 97.1 хувь болж өмнөх оны хичээлийн жилээс 1.3 пунктээр буурсан байна.

Ерөнхий боловсролын салбарт нэг багшид ногдох сурагчдын тоо дундажаар 2024 оны байдлаар хотод 23.3, хөдөө орон нутагт 19.4 болсон нь өмнөх онуудтай харьцуулахад нэмэгдэж байгаа үйл явц юм. Энэ нь багш нарын хувьд ажлын ачааллыг бий болгох, үүнээс үүдэн сурагчдыг хөгжүүлэх нэмэлт сургалтыг явуулах, ур чадвар, арга зүйгээ сайжруулах нөхцөл боломжийг хязгаарлаж байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын ядуурлын түвшний үзүүлэлтийг 2022 оны байдлаар 2024 онд танилцуулахад нийт хүн амын 27,1 хувьтай байгаа нь тэр бүр гэр бүлүүд хүүхдийнхээ хөгжилд санхүүжилт зарцуулах боломжгүй нөхцөл байдалтай байгаа юм.

Хүүхэд эрхээ хэрэгжүүлэхэд төрөөс дэмжлэг үзүүлж, төсөв хөрөнгө гаргах талаар зохицуулалтуудыг тусгасан хэдий ч хэрэгжилт төдийлөн хангалтгүй байгаа бөгөөд хүүхдэд зориулсан төсөв хөрөнгийн дийлэнх нь өнөөгийн нийгмийн ядуурал, нийгэмд гарч буй элдэв сөрөг үзэгдлээс үүдэн хүүхдийн эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс сэргийлэх, эрсдэлтэй нөхцөл байдалд байгаа хүүхдийг аврах, хамгаалах зэрэг үйл ажиллагаанд чиглэж байгаа бөгөөд хүүхдийг зөв хүмүүжил төлөвшилтэй бие хүн болгох, бие бялдарыг хөгжүүлэх, авьяас чадварыг нь хөгжүүлэх чиглэлд дорвитой арга хэмжээ авахгүй, төсөв хөрөнгө зарцуулахгүй байна.

Мөн 6-18 хүртэлх насны хүүхдийн хөгжил, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх чиглэлээр бодлогын шинжтэй үйл ажиллагаа бодитоор хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлоогүй бөгөөд боловсролын үйл ажиллагааны нэг төрөл болгон хууль тогтоомжид ерөнхий байдлаар тусгасан. Гэвч түүний хэрэгжилтийг хангах арга замыг тодорхой болгоогүй орхигдуулсан байна.

Түүнчлэн Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 28.1 дэх хэсэгт “Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, үнэлэх тэдэнд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн бусад үйлчилгээг гэр бүл, хамт олонд нь түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх, хүүхдийн хөгжлийн төвийг байгуулан, хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхдэд тусгай хөтөлбөрийн дагуу үйлчилгээ үзүүлэхийг төрөөс” дэмжинэ гэж тусгасан. Гэсэн хэдий ч хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа явуулдаг сургалтын болон хөгжүүлэх төвүүдийн барилга байгууламж, орчин нөхцөл хүртээмжгүйн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хамрагдалт бага байсаар байна.

Эдгээр бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангахад хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тэр дундаа сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролоос гадуурх хөгжлийн үйл ажиллагаа/үйлчилгээг төрийн бодлогоор дэмжихэд шаардлагатай хууль эрх зүйн механизмыг тодорхой болгож өгөх нь зүйтэй байгаа тул “Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль” баталж, хүүхдийн хөгжилд чиглэсэн төрийн үүрэг, байгууллагын хариуцлага, санхүүжилтийн тогтолцоог бий болгох шаардлагатай байна.

Нөгөөтэйгүүр өнөөгийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Гэр бүлийн тухай хууль, Боловсролын тухай хууль, Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хууль болон хүүхдэд зориулсан төсөв хөрөнгийн дийлэнх нь өнөөгийн нийгмийн ядуурал, нийгэмд гарч буй элдэв сөрөг үзэгдлээс үүдэн хүүхдийн эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс сэргийлэх, эрсдэлтэй нөхцөл байдалд байгаа хүүхдийг хамгаалах зэрэг үйл ажиллагаанд чиглэсэн байна.

Харин Монгол Улсын ирээдүй болсон хүүхдүүдээ хөгжил төлөвшлийн үед нь ирээдүйн хувь хүн болж өсөж хөгжих боломжийг төрийн бодлого болон санхүүжилтээр дэмжих эрх зүйн зохицуулалт орхигдож, хүүхдийг зөв хүмүүжил төлөвшилтэй бие хүн болгох, бие бялдарыг хөгжүүлэх, авьяас чадварыг нь хөгжүүлэх, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэхэд чиглэлд дорвитой арга хэмжээ авахгүй, төсөв хөрөнгө зарцуулахгүй байна.

Иймд тухайлсан хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тэр дундаа хүүхдийн сонирхолд чиглэсэн хичээлээс гадуурх хөгжлийн үйл ажиллагаагаар ирээдүйн бие хүн болж төлөвшихөд төрөөс үзүүлэх бодлогын дэмжлэгийг бие даасан хууль, санхүүжилт, хэрэгжилтийн механизмаар зохицуулах хэрэгцээ үүссэнийг судалгаан үр дүн, тоо баримтууд харуулсаар байна.

Хүүхдийн хөгжлийн чиглэлээр бие даасан хууль боловсруулж хууль тогтоомжийн шинэчлэлийг хийх шаардлагатай байна. Энэхүү шинэчлэл нь хүүхдийн авьяас чадвар, чөлөөт цаг, сэтгэлзүй, нийгэмшлийг дэмжих зорилгоор төрөөс хариуцлага хүлээхүйц зохицуулалт, хөрөнгө оруулалтын тогтолцоо бий болгож, боловсрол, соёл, спорт, нийгмийн хамгаалал зэрэг салбар хоорондын хамтын ажиллагаанд суурилсан нэгдсэн бодлогын шинэ орчин бүрдүүлэх, орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага болон хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны үндсэн дээр хэрэгжүүлэхэд чиглэнэ.

Монгол Улс нь газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг төвлөрүүлэх, үр ашигтай хөрөнгө оруулалт хийх, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд тэгш, шударга хуваарилах, хуримтлуулах зорилгоор Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг 2024 оны 4 дүгээр сарын 19-нд баталсан. Тус хуулийн хүрээнд Ирээдүйн өв сан, Хуримтлалын сан, Хөгжлийн сан гэсэн 3 төрөлжсөн сантай болсон. Уг хуульд Улсын Их Хуралд “Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт туссан Хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх төсөл, хөтөлбөрийн жагсаалтыг хэлэлцэн батлах” эрхийг олгосон. Тус зохицуулалтын хүрээнд хүүхдийн хөгжлийг дэмжих сургалт, хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх механизмийг тодорхойлсон хууль тогтоомжийг баталж, түүнийг санхүүжүүлэх арга замыг Үндэсний баялгийн сангаас шийдвэрлэх хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн байна.

Хоёр. Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1.1, 23 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан анхдагч хуулийн төсөл болно.

Хуулийн төслөөр Монгол Улсын ирээдүй хойч үе болсон хүүхдүүд өөрийн хүсэл сонирхлын хүрээнд оюун ухаан, бие бялдар, авьяас чадвар, нийгэмшихүйн

хөгжлийг дэмжих хөтөлбөр, сургалт, дугуйланд хамрагдан ирээдүйн бие хүн болж төлөвшихөд нь төрөөс бодлогын болон санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлэх чиглэл, хэлбэр, арга зам, хүүхдийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр төрийн байгууллагуудын чиг үүрэг, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны зарчим, үүрэг хариуцлага, хяналтын тогтолцоотой холбогдогсон харилцааг зохицуулна.

Хуулийн төсөл нь дараах 5 бүлэгтэй байна. Үүнд:

- Нэгдүгээр бүлэгт хуулийн зорилго, үйлчлэх хүрээ, нэр томъёоны тодорхойлолтын тухай;
- Хоёрдугаар бүлэгт хүүхдийн хөгжлийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалт буюу төрөөс хүүхдийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, чиглэл, хэлбэр, арга замын тухай;
- Гуравдугаарт бүлэгт төрийн байгууллага, оролцогч талуудын эрх, үүргийг тодорхойлно;
- Дөрөвдүгээр бүлэгт санхүүжилтийн эх үүсвэр, түүнийг зарцуулах журмын зохицуулалтыг тусгана;
- Тавдугаар бүлэгт хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих механизм, түүнийг хэрэгжүүлэх арга зам, хууль тогтоомжийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхойлно.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, хүрэх үр дүн, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай санал

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хууль болон нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон үндэсний хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх механизм бүрдэж, хүүхдийн хөгжлийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин бүрдэнэ. Мөн нөгөө талаар биеийн тамир, урлаг спорт болон олон төрлөөр өөрийгөө хөгжүүлэх нь хүүхдийг бие даасан хувь хүн болж төлөвших, өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх боломж нэмэгдэж, улмаар хувь хүн болон нийгэм, эдийн засгийн хэмнэлт гаргах нөхцөл бүрдэх билээ. Хүүхэд чөлөөт цагаа үр ашигтай өнгөрүүлэх, өөрийгөө хөгжүүлэхэд зориулах тодорхой хэмжээний мөнгөн хөрөнгөтэй болж, хүүхдийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж буй өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд, боловсрол сургалтын байгууллагын хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ болон бусад хуультай уялдсан байдал, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад хууль тогтоомжид нийцсэн. Энэхүү анхдагч хуулийн төслийг боловсруулсантай холбогдуулан Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулахаар төлөвлөсөн болно.